

פסח – חג האמונה.

[פסח, תשס"ח – נכתב ע"י הרב משה צוריאלי.
הבהרה: בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה]

בקידוש על היין בליל הסדר אנו מכריזים "אשר בחר בנו מכל עם, ורוממתנו מכל לשון". המושג "עם הנבחר" גרם לנו צרות רבות ומרורות מהגוים ביניהם גרנו כאלפיים שנה. אבל סוף כל סוף, ה' קבע לנו תואר זה – "כי עם קדוש אתה לה' אלוהיך, ובך בחר ה' אלוהיך להיות לו לעם סגולה מכל העמים אשר על פני האדמה" (דברים ז, ו). ולכן גם אם נתכחש להגדרה זו, לא נצליח למחוק את ההחלטה האלוהית.

למה לקרוא לנו "עם הנבחר"?

ענה על כך הרב אברהם קוק: "טעות יסודית היא החזרה [תוספת המעתיק: ההכחשה] מכל היתרון שלנו, החידלון מההכרה של 'אתה בחרתנו'. לא רק משונים אנחנו מכל העמים, משונים ונבדלים בחיים הסתוריים מצוינים שאין דוגמתם בכל עם ולשון, כי אם גם מעולים וגדולים מאד מכל עם. אם נדע את גדולתנו, אנו יודעים גם את עצמנו. ואם נשכח את גודלנו, אנו שוכחים את עצמנו. ועם ששכח את עצמו בודאי הוא קטן ושפל" (י"אורות", עמ' נח).

במה מתבטא גודלנו? – "בשאיפת הצדק השוכנת בקרב ליבותיהם של רוב עם ישראל" (דברי הרב קוק, "אדר היקר", עמ' קכד). וזו לשונו במקום אחר: "עצמות החפץ של היות טוב לכל, בלא שום הגבלה בעולם כלל, בין בכמות הניטבים ובין באיכותו של הטוב – זהו הגרעין הפנימי של מהות נשמתה של כנסת ישראל. זאת היא ירושתה ונחלת אבותיה" (י"אורות", עמ' קלט. עיי"ש המשך דבריו).

והרב זצ"ל מותח ביקורת על הליברלים השוללים עליוניות הגזע של עם ישראל. "ואנו, משפחה שפעפע בנו הארס של הליברליות החיצונית, אין אנו יודעים אחרת כי אם למחוק את כל התווים הבולטים כל כך, המבדילים אותנו בהבדל כל כך עצמי מכל העמים. הבדל כזה אשר אין לפחות אותו אפילו נימא אחת מגדרו של הכוזרי (מאמר א, ס"ק קג; מאמר ד, ס"ק ד): **'סוג חמישי'** [נוסף על דומם, צומח, חי, מדבר]. [י"אורות הראי"ה", ח"א עמ' קעה].

אם אדם הראשון לא היה חוטא, לא היו נבראים שאר האומות. חז"ל קראו לישראל "אתם קרויים אדם" (יבמות סא). מפני שאנו ההמשך הנאמן של יציר כפיו של הקב"ה, אדם הראשון לפני שסרח, לכן נקראנו "אדם". אבל אחרי שנכשל אדם הראשון בתאוות אכילה ואכל מהעץ, נוצרו בעולם יצורים שהם ממדריגה הנמוכה. כך מלמדנו רמח"ל, שאחרי מעמד הר סיני – "ואולם לא היתה הגזירה להאביד את האומות האלה. אבל היתה הגזירה שישארו במדרגה השפלה שזכרנו, והוא מין האנושיות שהיה ראוי שלא ימצא אילו לא חטא אדם הראשון, והוא בחטאו גרם לו שימָצָא... [ולאומות יש להן] נשמה, כעין נשמות בני ישראל, אע"פ שאין מדריגתה מדרגת נשמות ישראל אלא שפלה ממנה הרבה" (ידרך השם", ח"ב פי"ד פסקא ו).

איך נקבע חילוק עצום זה?

לא מפני מעשינו, אלא מפני החלטתו של ה'. כמו שאומרים אנו לה' בענין אברהם אבינו "אשר בחרת באברהם" (נחמיה טו, ו), ואין זאת תוצאה ממעשיו הטובים, אלא הבחירה קדמתה מפני רצונו של ה'. מבאר מהר"ל שהקב"ה אמר לו "לך לך מארצך וממולדתך וכו' אל הארץ אשר אראך" עוד בטרם שיספר המקרא מה הן מעלותיו של אברהם שמפניהן יבחר בו ה'. והבחירה בו לא היתה בזכותו אלא למען הקמת האומה הישראלית שעתידיים להיות זרעו, שהרי כתוב "ואעשך לגוי גדול". כי אילו בחירת ה' באברהם היתה תלויה באיזו סיבה ממה שעשה, נהג או פעל, אפשר שתבטל בחירה זו כי "כל אהבה התלויה בדבר, בטל דבר, בטלה אהבה" (אבות, פרק ה).

אבל כשאין לקשר זה סיבה מסויימת, אין בחירה זו בטילה לעולם. (מהר"ל, "נצח ישראל", פרק יא, עמ' סח-סט). ומסיים: "כי השם יתברך בחר בישראל בעצם, ולא בשביל מעשיהם הטובים".

וכך גם כותב מהר"ל במקום אחר: "כי מצד עצם הבריאה של ישראל שהם נצר מטעי הקב"ה, ראויים הם לעולם הבא, ואין זה מצד המצוה והמעשים. ואח"כ יש להם מדריגה אחרת, הם המדות הטובות והישרות. ודבר זה נמשך ג"כ לישראל מאחר שהם בעצמם הבריאה הטובה והישרה, נמשך אחר זה המדות הטובות" (ידרך חיים, עמ' יג). במלים אחרות, כאשר ה' ברא את העולם, כוונתו היתה ליצור אומה נפלאה וטובה כמו ישראל. אבל המצאת האומות ותרבותם הקלוקלת, נגרמו אחרי הידרדרות אדם הראשון בחטא העץ.

וכך היה במצרים, שאנחנו בני ישראל התקלקלנו במעשינו והיינו במ"ט שערי טומאה, עד שהמקטרג העיד נגדנו "הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז, הללו מגלים עריות והללו". כאשר הודיע משה רבינו על דבר ה' בסנה שיגאל אותם, תמהו בני דורו: "היאך אנו נגאלים? והלא אין בידינו מעשים טובים? אמר להם: 'הואיל וחפץ בגאולתכם, אינו מביט במעשיכם הרעים'" (מדרש שיר השירים, ב', סדרא תנינא, "קול דודי הנה זה בא").

כלל הדבר, שמפני מטרה עליונה ברא ה' את העולם, וברא בו את ישראל להיות עדים אליו (ישעיה מד, ו) ואין זה תלוי בנו ובמעשינו. וכל זה מתבטא במושג של "עם הנבחר" ככתוב "ובך בחר ה'".

ומה תפקידנו אחרי בחירה נהדרה זו?

להפיץ את האמונה בהקב"ה, בכל העולם ומלואו, כשם שעשה אברהם. מצוות האמונה היא מצוה הכוללת את כל המצוות כולן (מכות כד.). ומי שהם בני ישראל באמת, ולא אלו שנצטרפו אליהם במשך הדורות, "הם מאמינים בני מאמינים" (שבת צז.). סימן זיהוי זה הוגדר ע"י ר' צדוק הכהן בסוף ספרו "פוקד עיקרים" (עמ' 48) – "והאפיקורסים הם מנפשות ערב רב ולא מזרע ישראל כידוע" עיי"ש ראיותיו מחז"ל. וכן כתב הרמב"ם ("אגרת תימן", מהד' הגר"י קאפח, עמ' כז).

דוקא כדי שנתחנך באמונה תמה בה', וגם כדי שנחנך גם כל באי עולם לאמונה זו, גלינו למצרים. מפורסמים דברי חז"ל שהגלות באה מפני שאברהם אבינו פקפק על מתנת א"י ושאל "במה אדע כי אירשנה?" (בראשית טו, ח). ענה לו ה': "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ארבע מאות שנה, ועבדום ועינו אותם" (שם טו, יג). מלמדנו מהר"ל: "כי הש"י הביא את זרע אברהם בגלות, מפני שלא היה אברהם מתחזק כל כך באמונה. לכך הביא הש"י זרעו בגלות כדי שיקנו האמונה, וידעו כח מעשיו שהוא עושה לאוהביו, וגבורותיו אשר עושה לאויביו, כמו שעשה למצרים מן המכות הגדולות והנוראות" (גיבורות השם, פרק ט עמ' נה).

איך התחזקו באמונה? כי גם תחת עול הצורך היו אבותינו במצרים משתעשעים בשבתות בקריאת מגילות ניחומים שהיו בידיהם, מימי אבותיהם השבטים, המנבאים "פקוד יפקוד אלוהים אתכם" וציפו לגאולה המובטחת (מדרש שמות רבה, פרשה ה' ד"ה תכבד העבודה). ולכן כתוב "ויאמן העם" (שמות ד, לא).

זאת אומרת, בכל פסח ופסח בכל שנה, נזכרים אנו מה היה מצבנו הנורא אצל צורריהם המצרים, שהפסוק מעיד "ויקצו מפני בני ישראל" ומפרשים חז"ל (ומובא ברש"י שמות א, יב) שהיו בעיניהם כקוצים. והיו כל כך נמאסים עד שהמצריים היו מטילים ילדי ישראל במי-יאור, ואף היו מטמינים התינוקות חיים בקירות בנין, שם מתו מחנק. בכל זאת יד ה' רוממה ופדה אותם מן הצר עד להביא אותנו לארץ קדשו.

ומזה עלינו ללמוד לכל שינויי מצבינו הקשים והמסובכים משך דור דור במדבר העמים, כי תמיד עיני ה' להשגיח עלינו לטובה. למרות כל הגלים הסוערים השוטפים אותנו, נותרנו וראשנו מעל למים. אנו עם ותיק ביותר בעולם. כל שאר העמים שבזמננו, תרבותם ודתותיהם, התחילו זמן רב אחרי שנתהוה עם ישראל. כולם מתכוונים לאבדנו מהעולם. אלו בחרו ואלו בחיוכים ודיפלומטיה של נוכלים, ועדיין אנו כאן. זהו המסר האמוני בליל פסח, כמו שאנו מבטאים בפסקא "והיא שעמדה לאבותינו ולנו שלא אחד בלבד עמד עלינו לבלותינו, אלא שבכל דוד ודור עומדים עלינו לבלותינו והקב"ה מצילנו מידם". בזמנו אמר אדריינוס קיסר לר' יהושע, "גדולה היא הכבשה שעומדת בין שבעים זאבים. ענה לו ר' יהושע – "גדול הוא הרועה שמצילן" (אסתר רבה י, יא).

משתאים אנו מהפלאות של נסים עצומים במ אנו מוקפים יום יום במצבנו הלאומי (ובמיוחד היום שאויבינו התוקפנים סובבים אותנו מצפון, ממזרח, אף מהדרום, ורק מצד המערב יש לנו מצב שקט מהים; וכל העולם כולו תומך בערבים, וגם ארה"ב עוצרת את צעדינו להגנה עצמית). באותו ביטוי שאומרים בליל קידוש "אשר בחר בנו מכל עם, ורוממתנו מכל לשון". מפרש הרב אברהם קוק שאין די כח בלשון לתאר כמה נפלאה היא מעלת עם ישראל. "כל הגיון אלוהי ונשגב של הגויים, אפשר לו להתלבש בשפה ובלשון ברורה, מפני שאינם מתרוממים ממעל לערך הדיבור. כי לא בהם [בחר], כי אם בנו בחר [ה'] מכל עם, ורוממו מכל לשון, אפילו מלשון הקודש" (קבצים, קובץ ב' פסקא ש"ב). זאת אומרת, אפילו לשון הקודש דלה ואינה מספקת לתאר ולפרט מה היא מעלתנו כעמו של הקב"ה. אין מספיק מלים, אין יכולת אנושית לבאר כל פרטיה.

מיד אחרי פסח חוגגים כמה מעדות המזרח את חג המימונה. מה שורש מנהג זה? יש מציעים כי מלה זו היא שיבוש הברה מענין "מאמינים" (נדומה לשמו של אביו של הרמב"ם, ובאותה כוונה). כלומר, בגמר חג הפסח בו חיזקנו אמונתנו הלוהטת ושמחתנו הלבבית "כי בנו בחר ה'", באנו להמשיך אמונה זו גם לשאר ימי החול. כמו שבמוצאי שבת אוכלים אנו סעודת מלוה מלכה, להמשיך מהקודש אל החול, כך בפסח ממשיכים אמונה זו שה' לא הסיר עינו מאיתנו. ומנהג בני אדם ליישם שמחה זו ע"י אכילה ושתייה. אבל עיקר הענין הוא להרבות באמונה.

"וצדיק באמונתו יחיה" (חבקוק ב, ד).